Ustaljeni padežni izrazi u suvremenom hrvatskom jeziku

Starčević, Martica

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:257805

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Engleskoga jezika i književnosti

Martica Starčević

Ustaljeni padežni izrazi u suvremenom hrvatskom jeziku

Diplomski rad

Mentorica: Prof. dr. sc. Vlasta Rišner

Osijek, 2015.

SAŽETAK

U diplomskom radu govori se o ustaljenim padežnim izrazima ili frazemima u suvremenom hrvatskom jeziku. Frazemi su ustaljene sveze riječi koje se sastoje od najmanje dviju autosemantičkih riječi ili od kombinacije jedne autosemantičke i sinsematičke riječi, a shvaćanje frazema ovisi o autorima. U radu se govori općenito o frazemima, tj. o frazeologiji (ta riječ ima dva značenja – jedno označuje znanost koja proučava frazeme, a druga ukupnost frazema nekoga jezika), i to u užem i u širem smislu (ovisno o stupnju desemantizacije). Nadalje, govori se o svezama riječi, obliku frazema (fonetskim riječima, frazemima-sintagmama i frazemima-rečenicama) i o obilježjima frazema (njihovo značenje nije jednako zbroju značenja njihovih sastavnica, stabilan red riječi, moguće promjene frazema i opseg frazema). U radu se govori i o varijantnim frazemima, frazeološkoj sinonimiji, obilježjima frazeološke analize (tri su tipa frazeološke analize – semantički, sintaktički i strukturni) i semantičkim tipovima frazema (idiomatski izrazi ili idiomi, frazeološke sveze i frazeološki izrazi). Spominju se poredbena frazeologija i podrijetlo frazema (koje može biti domaće i strano). Opisana su i ostala obilježja frazema, poput stila frazema te frazema u funkcionalnim stilovima (frazemi u užem smislu ne bi se trebali pojavljivati u administrativnome i znanstvenome stilu) i dijalektnih frazema s toponimom i antroponimom kao sastavnicom, a opisane su i leksikografske dvojbe oko bilježenja frazema u rječnik. U drugome dijelu diplomskoga rada nalazi se analiza frazema koja se provodi s pretpostavkom da se u većini frazema u suvremenom hrvatskom jeziku nalaze imenice u genitivu i akuzativu što se analizom korpusa od sto frazema pokuša i dokazati.

Ključne riječi: ustaljeni padežni izrazi, frazemi, desemantizacija

SADRŽAJ

1. Uvod ……. 4

2. Općenito o frazemima

2. 1. Frazeologija ……..…….. 5

2. 1. 1. Uža i šira frazeologija …… 6

2. 2. Sveze riječi i ustaljeni padežni izrazi ili frazemi ……...……...… 7

2. 3. Oblik frazema ……..……..... 8

2. 4. Obilježja frazema, varijantni frazemi i frazeološka sinonimija ……... 11

2. 5. Oblici frazeološke analize i semantički tipovi frazema …….……..…. 14

2. 6. Poredbena frazeologija …….…… 16

2. 7. Podrijetlo frazema ……...…….…… 17

3. Ostala obilježja frazema

3. 1. Stil frazema i frazemi kroz funkcionalne stilove ……..… 20

3. 2. Dijalektni frazemi s toponimom i antroponimom kao sastavnicom ……...… 23

3. 3. Leksikografske dvojbe …….…… 24

4. Analiza frazema …….……..…. 25

5. Zaključak …….…… 38

6. Kazalo frazema ……..…….…. 39

Literatura i izvori ……...……..…. 42

1. **Uvod**

U ovome diplomskome radu pisat će se o ustaljenim padežnim izrazima u suvremenom hrvatskom jeziku, odnosno o frazemima. Pretpostavka je diplomskoga rada da se u najvećem broju frazema nalaze imenice u genitivu i akuzativu, što će se onda analizom korpusa od sto frazema pokušati i dokazati. Najprije će biti riječi općenito o frazemima, odnosno o frazeologiji, svezama riječi i njihovom odnosu s frazemima, oblicima frazema i njihovim obilježjima. Spomenut će se i varijantni frazemi te frazeološka sinonimija. Zatim će se pisati o oblicima frazeološke analize te će se nabrojati semantički tipovi frazema. Bit će riječi i o poredbenoj frazeologiji kao o posebnome strukturnom tipu unutar frazeološkoga fonda, a navest će se i podatci o podrijetlu frazema. Nadalje, bit će spomenut i stil frazema te njihovo pojavljivanje u funkcionalnim stilovima. Posljednja poglavlja prije same analize frazema bavit će se dijalektnim frazemima s toponimom i antroponimom kao sastavnicom te leksikografskim dvojbama oko bilježenja frazema u rječnik. Nakon toga slijedi analiza frazema u odnosu na njegove sastavne dijelove, odnosno padeže u kojima se nalaze imenice u tim frazemima. Naposljetku će se donijeti zaključak o tome potvrđuje li analiza odabranoga korpusa pretpostavku ovoga diplomskog rada, a nakon toga uslijedit će kazalo frazema korištenih u njemu.

2. **Općenito o frazemima**

2. 1. Frazeologija

Kad se govori o frazemima, potrebno je spomenuti i pojam frazeologije. Riječ frazeologija (grč. phrásis 'izraz' + lógos 'riječ, govor') ima dva značenja. Prvo značenje te riječi naziv je lingvističke discipline koja proučava ustaljene izraze čvrste strukture, dakle frazeme, a njezino se drugo značenje odnosi na ukupnost frazema raspoređenih po nekim kriterijima, kao što su primjerice komponente određenoga semantičkog polja (pa tako postoje zoonimna i somatska frazeologija), prema podrijetlu i raširenosti upotrebe (internacionalna, nacionalna i posuđena frazeologija), prema područnoj raslojenosti (dijalektna i regionalna frazeologija) te frazeologija kojom se služe pojedini književnici. (Fink-Arsovski, 2002: 5)

Frazeologija je jedna od najmlađih lingvističkih disciplina, a u Hrvatskoj se počela razvijati početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća. Antica Menac pokrenula je njezin razvoj na našemu području. Naime, ona je bila u skupini rusista koji su postali jezgra Zagrebačke frazeološke škole. (Fink-Arsovski, 2002: 6) Ona u svome djelu *Hrvatska frazeologija* navodi: „Posljednjih desetljeća posvećuje se, u svijetu i kod nas, sve veća pozornost frazeologiji kao dijelu jezikoslovlja koji se bavi frazemima (frazeologizmima) odnosno stalnim svezama riječi u kojima je jedna ili više sastavnica izgubila svoje osnovno značenje.“ (Menac, 2007: 5) O tim i drugim obilježjima frazema bit će više riječi nešto kasnije. Nadalje, ona navodi i da je osnovna jedinica frazeološkoga jezičnog sustava frazem te da „Frazeologiju jednoga jezika tvore izrazi čvrsto vezane strukture, nastali na različite načine i pridošli iz različitih izvora, koji svi zajedno na specifičan način zrcale i ilustriraju tip mišljenja, odnos prema stvarnosti, povijesne reminiscencije, povezanost s okolnim svijetom i još mnogo toga što je za jednu jezičnu zajednicu karakteristično.“ (Menac, 2007: 11, 15 – 16)

U ranijim razdobljima jezika lingvisti su registrirane semantičke cjelovite izraze koje danas poznajemo pod nazivom frazemi svrstavali u poslovice ili uzrečice. Ranije se koristio i izraz frazeologizam i to pod utjecajem ruskoga jezika, dok se danas koristi izraz frazem zbog usustavljivanja s drugim lingvističkim jedinicama poput fonema, grafema, morfema, leksema itd. (Fink-Arsovski, 2002: 6). Uz izraz frazem, čija je upotreba najraširenija, koriste se i već spomenuti izraz frazeologizam te izrazi idiom, stalni izraz, frazeološka jedinica, frazeološki obrat, stalni leksički kompleks i dr. (Menac, 2007: 11)

2. 1. 1. Uža i šira frazeologija

Frazeologiji u užem smislu pripadaju neslobodni skupovi riječi, odnosno oni skupovi riječi koji se ne stvaraju u govornome procesu, nego se reproduciraju u gotovu obliku koji se ustalio dugom upotrebom. Njihove su sastavnice više ili manje desemantizirane. Stoga značenje cijeloga frazema ne odgovara zbroju značenja njegovih dijelova. (Mihaljević, Kovačević, 2006, 2, prema Muhvić-Dimanovski, 1992/1993, 323 – 329 i Fink-Arsovski, 2002, 6 – 7) Primjeri su frazema u užem smislu *imati debelu kožu* i *mariti* za koga/što *kao za lanjski snijeg*. Nasuprot frazeologiji u užem smislu postoji frazeologija u širem smislu. Desemantizacija dijelova frazema u širem smislu nije u potpunosti provedena. U tu se skupinu ubrajaju znanstveni nazivi, npr. *siva ekonomija*, i izrazi u procesu frazeologizacije, poput žurnalizama, npr. *okititi se olimpijskom medaljom* i administrativizama, npr. *izvršiti uplatu*. Frazemi u širem smislu javljaju se u svim funkcionalnim stilovima. Međutim, frazemi u užem smislu ne pojavljuju se, odnosno ne bi se trebali pojavljivati u administrativnome i znanstvenome funkcionalnom stilu. No, pod utjecajem američkoga engleskog jezika i frazemi u užem smislu pojavljuju se u znanstvenome tekstu te prevođenjem ulaze i u hrvatske tekstove. (Mihaljević, Kovačević, 2006: 1 – 3) O frazemima u funkcionalnim stilovima opširnije će se pisati kasnije.

2. 2. Sveze riječi i ustaljeni padežni izrazi ili frazemi

Riječ se može povezivati s drugim riječima i tako tvoriti svezu riječi. Prema značenju sveze se riječi dijele na slobodne i frazeološke. Da bi se jasno mogla definirati frazeološka sveza, potrebno je navesti i obilježja slobodnih sveza s obzirom na to da su im obilježja oprečna. U slobodnim svezama riječi svaka sastavnica zadržava svoje značenje, a značenje cijele sveze predstavlja zbroj, odnosno kombinaciju značenja pojedinih sastavnica. Govornik slobodno bira sastavnice u govornome procesu s obzirom na značenje koje svezi želi dati. Nasuprot tome, u frazeološkim svezama dolazi do promjene, odnosno gubitka značenja svih ili nekih sastavnica (barem jedne), a značenje sveze ne proizlazi iz zbroja značenja pojedinih sastavnica. Te sveze ne nastaju u govornome procesu, nego su one govorniku unaprijed poznate i na neki način zadane. Naime, radi se o gotovim i cjelovitim jedinicama pa govornik ne bira sastavnice, nego gotovu svezu. Postoje sveze riječi koje istovremeno mogu funkcionirati i kao slobodne i kao frazeološke sveze. Ukoliko u sastav rečenice uđe sveza koja može biti i slobodna i frazeološka, situacija ili širi kontekst pokazuju o kakvoj se svezi radi. Primjer je za to rečenica *Majka je djeci oprala uši.* Samo se iz situacije ili šireg konteksta može zaključiti radi li se o svezi s doslovnim značenjem 'umila im je uši', dakle o slobodnoj svezi, ili o svezi s prenesenim značenjem 'ukorila ih je', dakle o frazeološkoj svezi. (Menac, 2007: 9 – 11)

Ustaljeni padežni izrazi ili frazemi, baš kao što im i ime kaže, ustaljene su sveze riječi. Međutim, frazeolozi se razilaze oko definicije frazema. Naime, neki od njih, poput Jasne Melvinger, frazemima smatraju samo one sveze riječi koje se sastoje od najmanje dviju autosemantičkih riječi, dok neki autori, poput Željke Fink-Arsovski, u frazeme ubrajaju i sveze riječi koje se sastoje od dviju autosemantičkih ili od kombinacije jedne autosemantičke i sinsemantičke riječi. Poput Željke Fink-Arsovski, i Antica Menac navodi da se frazemom smatra i sveza jedne samostalne i jedne pomoćne riječi. (Melvinger, 1984: 85, Fink-Arsovski, 2002: 6, Menac, 2001: 15)

.

2. 3. Oblik frazema

Neki frazeolozi smatraju da postoje dva, a neki da postoje tri tipa frazeoloških jedinica. Svi se slažu s tim da se strukturni tipovi skup riječi i rečenica ubrajaju u frazeme, međutim neki se ne slažu s tim da se jednoakcenatski tip frazema fonetska riječ može ubrojiti u frazeme. Iako postoje različite definicije frazema pa se onda u odnosu na te definicije fonetske riječi ubrajaju ili ne ubrajaju u frazeme, „većina se frazeografa, posebno u novije vrijeme, i ne osvrće na broj akcentiranih sastavnica čime, dakako, ubraja u frazeologiju i fonetske riječi što se osobito potvrđuje u frazeološkim rječnicima.“ (Fink, 2000: 93 – 94)

Fonetska je riječ sveza jedne samostalne i naglašene riječi i jedne (ili rjeđe dviju) nesamostalne i nenaglašene riječi (proklitike ili enklitike), koje zajedno tvore naglasnu cjelinu, npr. *bez daljnjega* i *ispod časti*. Neki frazeolozi fonetske riječi ne ubrajaju u frazeme jer smatraju da se samo sveze dviju ili više samostalnih riječi mogu ubrojiti u frazeme. (Menac, 2007: 18)

Skup riječi najčešći je oblik u kojemu se pojavljuju frazemi i predstavlja svezu dviju ili više samostalnih riječi, uz pomoćne riječi ili bez njih. Za te su skupove riječi karakteristične različite sintaktičke sveze, koje se mogu klasificirati po tipu same sveze, po glavnoj riječi, po uporabi pomoćnih riječi itd. Ta sintaktička sveza može biti neovisnoga tipa i zavisnoga tipa. Sintaktička sveza neovisnoga tipa nalazi se u frazemima u kojima se njegove sastavnice povezuju neovisnim veznicima, dakle sastavnim, suprotnim i rastavnim, npr. *ognjem i mačem*, *sad ili nikad*. Sintaktička sveza zavisnoga tipa ima tri vrste, a to su kongruencija ili sročnost, i to kad se glavna i ovisna riječ u svezi podudaraju u rodu, broju i padežu, npr. *iz petnih žila*, rekcija ili upravljanje i to kad glavna riječ određuje u kojemu će obliku biti ovisna riječ (prema glavnoj riječi rekcija može biti glagolska, npr. *poželjeti dobrodošlicu*, imenička, npr. *kamen smutnje* i pridjevska, npr. *željan slave*) te pridruživanje i to kad je ovisna riječ nepromjenjiva ili se rabi samo u osnovnom obliku, npr. *biti protiv*. (Menac, 2007: 18)

Kada se govori o rečenicama kao o vrsti frazema ne misli se na spomenute skupove riječi s glagolskom rekcijom koji uz lični oblik glagola postaju rečenicom, kao npr. *plivaš protiv struje*, nego na frazeme kojima je rečenica osnovni strukturni oblik. Postoje frazemi koji imaju strukturu proste rečenice, kao npr. *u tom grmu leži zec* te frazemi koji imaju strukturu složene rečenice. Takvi frazemi mogu imati strukturu neovisno složene rečenice, kao npr. *dođoše divlji i istjeraše pitome* ili ovisno složene rečenice, kao npr. *trla baba lan da joj prođe dan*. (Menac, 2007: 18 – 19)

J. Melvinger u svojoj strukturnoj podjeli frazema ne spominje fonetske riječi, nego frazeme dijeli na frazeme-rečenice i na frazeme-sintagme. Frazemi-rečenice prema svome značenju mogu biti komunikacijski ili nominacijski. Komunikacijski frazemi koriste se samostalno za prenošenje potpune obavijesti. Njihova je funkcija dati ocjenu postupka ili ponašanja, odnosno procjenu situacije. Stoga se njihovo značenje ne može opisati s pomoću ekvivalentne riječi ili sintagme, nego s pomoću ekvivalentne rečenice, npr. *ne zna se što donosi dan, a što noć* 'ne može se predvidjeti što će biti/što će se dogoditi'. U tu se skupinu frazema ubrajaju i poslovice, koje imaju uopćeno i najčešće poučno značenje, i krilatice, odnosno citati što se pripisuju različitim autorima. Druga su vrsta frazema u odnosu na njihovo značenje nominacijski frazemi sa strukturom rečenice i oni se koriste kao riječi. Naime, oni imenuju pojave zbilje i u rečenici imaju ulogu njezinih članova. Značenje se ove vrste frazema ne opisuje s pomoću rečenice nego s pomoću riječi li sintagme, npr. *studeno (hladno) da kamen puca* 'vrlo hladno, studeno'. Za određivanje uloge frazema u tekstu nije bitna njihova formalna struktura, nego je odlučujuće njegovo značenje. J. Melvinger za to navodi primjer rečenice *Živjeli su u kraju gdje je bog rekao laku noć.* i objašnjava da frazem *gdje je bog rekao laku noć* ima formalnu strukturu mjesne zavisne rečenice, no u tome kontekstu nema značenje kakvo ima slobodna mjesna zavisna rečenica pa tako nema ni ulogu rečenice. U tome slučaju, taj frazem ima značenje pridjeva 'dalek, udaljen, zabačen' pa i ima ulogu koja je tipična za pridjev, a to je uloga atributa. (Melvinger, 1984: 87 – 89)

S druge strane, frazemi-sintagme nikad nemaju komunikacijsko značenje i nikad nemaju samostalnu ulogu u tekstu. Oni „mogu biti samo nominacijski frazemi, jezične jedinice s nominacijskim značenjem, i riječi, pripadaju leksičko-semantičkom jezičnom sustavu te mogu biti i u sinonimičkom odnosu s riječima ili slobodnim sintagmama, pa čak, u slučaju da jezičnom leksičko-semantičkom sustavu nedostaje nominacija tipa riječi za neki pojam, taj se pojam označuje isključivo nominacijskim frazemom.“ (Melvinger, 1984: 89)

Nominacijski frazemi-sintagme imaju ulogu rečeničnoga člana i ponašaju se kao ekvivalenti riječima i sintagmama pa stoga podliježu i morfološko-sintaktičkoj klasifikaciji. Uloga frazema u rečenici određena je njegovim značenjem i na temelju toga značenja svaki se frazem može pridružiti određenoj leksičko-gramatičkoj vrsti, odnosno vrsti riječi. Nominacijski frazemi-sintagme mogu se podijeliti na imeničke, pridjevske, priloške i glagolske. Ponekad se spominju i prijedloški, zamjenički, uzvični i modalni frazemi. No prijedložni i zamjenički nisu tako česti, a uzvični i modalni frazemi sadrže komunikacijske frazeme, odnosno imaju značenje rečenice. Imenički frazemi sastoje se od imenice kao „jezgrene riječi“ te kongruentnoga ili nekongruentonga

atributa, dviju imenica u apozicijskome odnosu ili pak od dvije imenice u koordinativnome odnosu. Pridjevski su frazemi oni frazemi koji mogu imati ulogu atributa u rečenici. Oni se sastoje od dvaju pridjeva u atributnom ili koordinativnome odnosu, od pridjeva i prijedložno-padežnoga izraza ili se radi o poredbenoj strukturi čija je „jezgrena riječ" pridjev. Priložni frazemi u rečenici imaju ulogu priložne oznake i „jezgrena riječ" najčešće im je imenica, koja se nikada ne sklanja, nego se pojavljuje u zadanome padežnom obliku. Glagolski frazemi najrazvijeniji su tip nominacijskih frazema i u rečenici imaju ulogu predikata. Obvezna glagolska komponenta može se kombinirati s imeničkim, pridjevskim, priložnim i zamjeničkim skupinama različitoga sastava, ali i s drugim glagolom. (Melvinger, 1984: 89 – 96)

Osim u čvrstoj, postojanoj svezi, frazemi su često i u idiomatskoj svezi. Idiomi su frazemi koji se ne mogu doslovno prevesti na neki drugi jezik zbog semantičke preoblike barem jednog njihovog člana. Također, frazemi su idiomatskoga karaktera ako sadrže i jedan član koji se prevodi drukčije kad je u frazemu, a drukčije kad je u slobodnoj svezi riječi. (Melvinger, 1984: 87)

Ž. Fink u svome članku navodi da fonetske riječi smatra dijelom frazeologije jer imaju sve osobine frazema, poput stalnog i jedino mogućeg leksičkog sastava. Nadalje, ne stvaraju se u govornome procesu, nego se kao cjelina uključuju u kontekst te imaju čvrstu strukturu, kao npr. *iz štosa* i *bez pardona*. Jedino što smatra spornim kad se radi o fonetskim riječima to je pripadaju li oni frazeologiji u užem ili širem smislu. To ovisi o tome jesu li njihove komponente potpuno ili djelomično desemantizirane ili uopće nije došlo do semantičke preobrazbe. Ona spominje i Josipa Matešića koji je u svom rječniku hrvatske frazeologije u potpunosti isključio fonetske riječi, ali ih je u svoj *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* (1988) ipak uključio te ih eksplicitno smjestio u širu frazeologiju. Ž. Fink ne slaže se s tim, nego fonetske riječi smatra dijelom frazeologije u užem smislu. Usto, ona spominje i frazeme-fonetske riječi koji su nastali elipsom i za to navodi primjer *ni slučajno!* koji je nastao od rečenice koja bi mogla glasiti *Da ni slučajno to nisi učinio!* (Fink, 2000: 94 – 95)

2. 4. Obilježja frazema, varijantni frazemi i frazeološka sinonimija

Za većinu frazema koji su nastali na bazi slobodnih sveza riječi karakteristična je slikovitost koja se odražava u dubinskoj strukturi frazema. Ta se dubinska struktura frazema naziva semantičkim talogom i vezana je uz desemantizaciju. Desemantizacija je semantička preoblika ili

semantička pretvorba svih ili samo nekih frazeoloških komponenata, odnosno sastavnica frazema. U slobodnim svezama svaka riječ ima svoje leksičko značenje, a to znači da nema semantičkoga pomaka. Nasuprot tome, u frazemima sve riječi mijenjaju svoj značenjski status i postaju frazeološke komponente. Desemantizacija se odvija tako da se sastavnice frazema semantički isprazne, a potom frazem kao cjelina dobiva novo značenje. Međutim, neka vrsta slikovne poruke, odnosno semantički talog, zadržala se i pomaže pri formiranju frazeološkoga značenja, ali i signalizira samo frazeološko značenje, odnosno pomaže pri njegovu dešifriranju. (Fink-Arsovski, 2002: 6)

Frazemi imaju nekoliko obilježja koja ga određuju kao stalnu svezu riječi. Za frazeme je karakteristično to da značenje njegove cjeline nije jednako zbroju značenja pojedinih sastavnica, što je već spomenuto. Nadalje, red riječi u frazemima uglavnom je stabilan. Nemogućnost mijenjanja reda riječi u frazemima vidi se u primjeru frazema *slika i prilika* koji mora biti isključivo u tome obliku, a ne može biti *prilika i slika*. Također, oni imaju čvrstu strukturu u kojoj su leksičke zamjene ograničene, a gramatičke zamjene ne unose semantičke promjene. To da su leksičke zamjene u frazemima ograničene odnosi se na to da se ponekad pojedina sastavnica može zamijeniti nekom drugom riječju, a ponekad se ne može zamijeniti čak ni sinonimom, npr. frazem *ostaviti na cjedilu* ne može glasiti *ostaviti na cjediljci*. Međutim, ponekad se jedna sastavnica može zamijeniti sinonimom, npr. *čovjek od riječi (besjede)*, semantički bliskom riječju, npr. *oprati uši (glavu)* ili čak riječju koja nije nimalo bliska po značenju, npr. *praviti se Tošo (Englez)*. Sastavnice frazema mogu se mijenjati i riječima istoga značenja koje potječu iz različitih krajeva. Takvi frazemi ponekad ulaze u književnu normu, a ponekad ostaju dijalektno ili lokalno obojeni, npr. *udariti glavom o zid (duvar)* i *otići na bubanj (doboš)*. Postoje i frazemi u kojima je neka sastavnica dijalektna riječ i ona se ne mijenja književnom riječju, npr. frazem *imati putra na glavi* ne može glasiti *imati maslaca (masla) na glavi*. Ponekad frazem ne mijenja samo pojedinu sastavnicu, nego strukturu, ali mu značenje usprkos tomu ostaje isto, npr. *imati zub na koga* i *imati koga na zubu*. U takvim slučajevima teško je odrediti radi li se o jednome ili dva frazema s obzirom na to da može doći i do većih promjena u sastavu, a i slika koja čini osnovu frazema nije sasvim ista, kao npr. u frazemima *udariti na sva zvona* i *objesiti na veliko zvono*. Oba ta frazema imaju u središtu riječ *zvono*, imaju isto značenje ('razglasiti'), ali im se sastavnice i njihovi odnosi donekle razlikuju. (Menac, 1970: 1 – 2)

Tim obilježjima frazema ista autorica kasnije dodaje i podatak o opsegu frazema. Ona kaže da im je najmanji opseg kad se sastoje od jedne samostalne i jedne pomoćne riječi, a da im najveći opseg nije određen. (Menac, 2007: 15)

Postoje i zamjene druge vrste. Prva se vrsta takvih zamjena može nazvati gramatičkim zamjenama. Kod te vrste zamjena radi se o alternaciji glagola svršenoga i nesvršenoga vida, kao npr. u frazemu *primiti/primati k srcu* ili o promjenama gramatičkih oblika (ukoliko dođe do promjena uzrokovanih deklinacijom, konjugacijom, rodom i dr.), kao npr. u frazemu *branio se (branit ću se* itd.*) rukama i nogama*. Nadalje, do promjena dolazi i ukoliko se u frazemu nalazi ista osnovna slika, ali s različitim odnosom subjekta i objekta radnje, kao npr. u frazemima *dati košaru* komu i *dobiti (primiti) košaru* od koga. Kao što je vidljivo iz primjera, takve zamjene ne ostaju u okviru jednoga frazema, nego obuhvaćaju dva frazema, koja predstavljaju dva aspekta iste slike uz različit odnos subjekta i objekta radnje. Naposljetku, postoje i zamjene pomoću riječi suprotna značenja koje dovode do stvaranja frazemskih antonimskih parova, kao npr. u frazemima *u dobar čas – u zao čas*. (Menac, 2007: 13 – 14)

Nakon što su objašnjena obilježja frazema, važno je spomenuti varijantne frazeme. Iako frazemi imaju čvrstu strukturu, ona ipak nije nepromjenjiva. To zapravo znači da je stabilnost frazema relativna, a ne apsolutna. Većina frazema u hrvatskome jeziku postoji kao ukupnost varijanata. Frazemi se ne mijenjaju na razini sadržaja, nego na razini izraza. Mogu varirati na sljedeće načine. Pojedine se komponente mogu mijenjati morfološki, morfološko-leksički, a djelomično i sintaktički. Dakle, alternativni se oblici frazema mogu razlikovati po morfološkome broju, npr. *biti u* čijim *rukama (u* čijoj *ruci)*, po glagolskoj rekciji, npr. *mirisati na barut (po barutu)*, po glagolskome vidu, npr. *prelaziti (prijeći) svaku mjeru*, po glasovnoj strukturi, npr. *ne vrijedi ni pišljiva (ni pišiva, ni pušljiva) boba* te po modalnosti, npr. *bog te pitaj (pita) kada*. Nadalje, alternirati mogu i pojedine leksičke komponente frazema, i to najčešće sinonimi i druge semantički ili pojmovno bliske riječi, npr. *zidati kule u zraku (u oblacima)*. Frazemi mogu alternirati i po broju komponenata. Naime, postoje članovi frazema koji se mogu ispustiti i oni se nazivaju fakultativnim članovima. Ukoliko su ti fakultativni članovi frazema riječi u glavnim sintaktičkim ulogama, katkad se govori o reduciranju i proširivanju sastava komponenata frazema, npr. *od (rane) zore do (mrka) mraka*. (Melvinger, 1984: 103 – 105)

Što se tiče leksičkoga sastava frazema, postoje izostavljivi dijelovi, npr. *ispiti <gorku> čašu*, te međusobno zamjenjivi dijelovi, koji mogu biti sinonimi, npr. *dati znak (mig, signal)*, a

ponekad to nisu sinonimi ili čak ne pripadaju ni istoj vrsti riječi. Značenje se frazema njihovom zamjenom ne mijenja, npr. *praviti se lud (blesav, nevješt, Tošo, Englez, Kinez)*. (Menac, 2007: 18 – 19)

Od ostalih obilježja frazema važno je spomenuti i to da su oni nositelji snažne ekspresivnosti i konotativnoga značenja, koje je najčešće negativno. (Fink-Arsovski, 2002: 7)

Frazemi mogu ulaziti u odnos sinonimije s riječima (leksičko-frazeološka sinonimija) i s drugim frazemima (frazeološka sinonimija). Sinonimični s riječima mogu biti samo nominacijski frazemi, ali ne svi. Primjerice, za nominacijski frazem *kiselo mlijeko* u hrvatskome jeziku ne postoji ekvivalentna riječ, ali za frazem *pasti u nesvijest* postoji ekvivalent i glasi 'onesvijestiti se'. Ponekad frazemi mogu biti ekvivalenti sintagmama, npr. *kost i koža* 'vrlo mršav'. Frazeološka sinonimija znači podudaranje bitnih semantičkih obilježja dvaju ili više frazema različitoga leksičkog sastava. Osim po leksičkome sastavu, sinonimički se frazemi mogu razlikovati i po sekundarnim semantičkim obilježjima, po stilističkim obilježjima i po sintaktičkoj konstrukciji. To dovodi do nizova sinonimičkih frazema. (Melvinger, 1984: 106 – 107)

2. 5. Oblici frazeološke analize i semantički tipovi frazema

Tri su osnovna oblika frazeološke analize – semantički, sintaktički i strukturni. Semantički se oblik frazeološke analize odnosi na frazeološko značenje, načine njegova formiranja, motiviranost i podrijetlo. Sintaktički se oblik frazeološke analize bavi uključivanjem frazema u

rečenično ustrojstvo i određivanje njegove funkcije. Strukturni oblik frazeološke analize proučava formalnu stranu frazema, odnosno njihov opseg, leksički sastav i određivanje sintaktički glavne (noseće) komponente. (Fink-Arsovski, 2002: 8)

Frazemi se razlikuju po stupnju semantičke slivenosti. S obzirom na to da i u slobodnim svezama riječi postoje zakoni prema kojima se riječi mogu kombinirati, nema oštrih granica između slobodnih sveza riječi i frazema. Stoga postoji velik broj prijelaznih slučajeva. Frazemi se prema stupnju semantičke slivenosti dijele na idiomatske izraze ili idiome, frazeološke sveze i frazeološke izraze. Ta se podjela temelji na odnosu općega značenja frazema spram značenja njegovih članova. (Melvinger, 1984: 97)

Idiomatski izrazi ili idiomi semantički su nedjeljivi izrazi koji su svojstveni samo određenome jeziku i njihovo značenje nije motivirano značenjem njihovih članova. Nekim idiomatskim izrazima smisao ne ovisi o leksičkome značenju članova, a nekima se opće značenje izvodi iz prenesenih značenja riječi što ulaze u sastav frazema pa tako postoje frazeološke sraslice i frazeološke cjeline. (Melvinger, 1984: 97 – 98)

Za frazeološke je sraslice karakteristično to što sadrže članove koji nemaju vlastitoga značenja. Obilježja su frazeoloških sraslica nemotiviranost, semantička neraščlanjivost i nemogućnost izvođenja općeg značenja frazema iz značenja članova. Nadalje, za njih je karakteristično to što sadrže unikalne članove, odnosno članove koji ne mogu biti samostalne jedinice leksičko-semantičkoga sustava nekoga jezika, nego su samo formativi kojima se u okviru frazema pridaje određeni sadržaj. Primjeri su frazeoloških sraslica s unikalnim članom ili članovima *mile lale* 'prijateljski, familijarno, popustljivo, s naročitom naklonošću' i *nema tu trt-mrt* 'nema izgovora, izbjegavanja'. Međutim, postoje i frazeološke sraslice koje ne sadrže unikalne članove i njih je mnogo više nego frazeoloških sraslica koje ih sadrže. To su primjerice *bijela vrana* 'velika rijetkost, nešto vrlo neobično, veliki izuzetak' i *novinska/novinarska patka* 'izmišljena/neistinita vijest, obično objavljena u novinama'. Sve riječi u navedenim slučajevima frazeoloških sraslica bez unikalnih članova razumljive su svaka za sebe, no opće značenje frazeoloških sraslica ne može se protumačiti pomoću značenja tih riječi. (Melvinger, 1984: 98 – 99)

Frazeološke cjeline semantički su neraščlanjivi frazemi. Za razliku od frazeoloških sraslica, kod frazeoloških cjelina postoji djelomična, slaba motiviranost općeg značenja u odnosu

na značenje članova jer se to opće značenje može dovesti u vezu s prenesenim značenjem njihovih članova. Ti su frazemi stoga uvijek vrlo slikoviti, primjerice *gaziti zemlju* 'biti živ, živjeti' i *stari zec* 'iskusna/pametna osoba'. (Melvinger, 1984: 99 – 100)

Opće značenje frazeoloških sveza moguće je protumačiti na temelju pojedinačnih značenja njezinih dijelova, a to znači da se takve sveze mogu semantički raščlaniti. Razlika između frazeološke sveze i slobodne sintagme u tome je što je jedan od njezinih dijelova upotrijebljen u neslobodnom, frazeološki blokiranom značenju. To znači da se to značenje pojavljuje samo u tome frazemu ili u još nekim frazemima koji su mu značenjski bliski. Primjer je takve sveze frazem *goruće pitanje*. Naime, značenje riječi *goruće* frazeološki je blokirano jer se u značenju 'vrlo važno, aktualno, što izaziva opće zanimanje' ostvaruje samo u svezi s riječju *pitanje*. Valja napomenuti i to da se riječi s frazeološki blokiranim značenjem u sastavu takvih frazema mogu zamijeniti svojim sinonimima, npr. frazem *goruće pitanje* može glasiti i *aktualno pitanje*. (Melvinger, 1984: 100 – 100a)

Posljednju skupinu čine frazeološki izrazi. To su frazemi čije opće značenje proistječe iz sveze riječi sa slobodnim značenjem. Njihove su karakteristike semantička raščlanjivost te nepostojanje članova s frazeološki blokiranim značenjem. Iako svi članovi u frazeološkome izrazu imaju slobodno značenje, od slobodnih se sveza riječi razlikuju po tome što se u govornome činu reproduciraju kao gotove jedinice s čvrstim leksičkim sastavom i monolitnim značenjem. Primjer je za to frazem *Zrela kruška sama pada.* Frazeološki izrazi mogu funkcionirati kao komunikacijske jezične jedinice, poput poslovica i krilatica, no mogu biti i nominacijske jezične jedinice i to leksikalizirani obrati, npr. *samoupravna interesna zajednica*, termini koji se sastoje iz više riječi, npr. *dušična kiselina*, obrati koji se tvore po određenome sintaktičkom modelu pa se tako neodređeno mnoštvo čvrstih predmeta može označiti strukturom more + imenica u genitivu, npr. *more knjiga,* stabilne glagolsko-imeničke skupine riječi, npr. *ukazati pomoć* 'pomoći'. Frazeološki izrazi čine prijelaz između frazema u užem smislu i riječi, odnosno slobodnih sintaktičkih sveza. (Melvinger, 1984: 101 – 102)

2. 6. Poredbena frazeologija

Frazemi za koje je karakteristična usporedba jednoga sadržaja s drugim nazivaju se poredbenim frazemima. Njima je Ž. Fink-Arsovski posvetila cijelu knjigu. Za njih je važno reći da su zbog svoje snažne ekspresivnosti, konotativnoga značenja i slikovitosti dobili status

ustaljenih izraza i na taj način postali dijelom frazeološkoga fonda. Naime, oni su jedan strukturni tip frazema. Poredbena frazeologija zapravo je ukupnost poredbenih frazema. (Fink-Arsovski, 2002: 11)

Postoje dva strukturna tipa poredbenih frazema – trodijelni i dvodijelni. Trodijelni se tip sastoji od komponente koja se uspoređuje (A-dio), poredbenoga veznika (B-dio) i komponente s kojom se uspoređuje, odnosno koja se stavlja u odnos s A-dijelom (C-dio). Dvodijelni se tip sastoji samo od B-dijela i C-dijela, a to znači da je izostavljen dio koji se uspoređuje. Veznici su koji mogu biti dijelom poredbenih frazema *kao* i *poput*. Ukoliko dođe do promjene veznika, značenje se frazema ne mijenja. Međutim, dolazi do promjene C-dijela jer veznik *kao* traži imenicu u nominativu, a veznik *poput* traži imenicu u genitivu, npr. *bijel kao bjelokost* i *bijel poput bjelokosti*. (Fink-Arsovski, 2002: 12)

2. 7. Podrijetlo frazema

Motivacija značenja mnogih frazema danas je prikrivena. Stoga za njihovo objašnjenje, a posebice za njihov postanak, nije dovoljna samo lingvistika, nego je potrebna pomoć povijesti, geografije, etnografije, folkloristike i drugih znanosti. Naime, frazeologija je više od ostalih

jezičnih područja povezana s tradicijom, poviješću i kulturom nekoga naroda. Zbog toga frazeologija može pružiti podatke o narodu u kojemu je nastala, o njegovim običajima, nazorima i ostalim obilježjima. (Turk, 1994: 38)

Frazemi mogu nastati u jeziku u kojemu se upotrebljavaju i oni se nazivaju nacionalnim frazemima, kao npr. frazem *vedriti i oblačiti*, koji je nastao u hrvatskome jeziku. Postoje i posuđeni frazemi, koji su nastali u drugome jeziku, ali su u većoj ili manjoj mjeri (a to može značiti i nimalo i sasvim) prilagođeni jeziku koji ih je posudio, npr. u hrvatskome jeziku frazem *alfa i omega*. Kad se istražuje podrijetlo frazema odgovara se i na pitanje, iz kojih su područja, odnosno izvora uzeti. Frazemi mogu nastati na bazi citata iz književnih i drugih djela, napisanih na jeziku koji ih upotrebljava, npr. na hrvatskome *tko bi gori, eto je doli,* ili prevedeni s drugih jezika, npr. *biti ili ne biti*. Također, frazemi mogu biti uzeti iz narodne književnosti, i to ponajprije iz narodnih pjesama i pripovjedaka, npr. *čiča miča, gotova priča*, ali i iz drugih oblika narodnoga stvaralaštva, kao što su poslovice, npr. *u laži su kratke noge* i one se ne uvrštavaju uvijek u frazeme, međutim često daju poticaj za njihovo stvaranje i to cijepanjem ili skraćivanjem, npr. *tiha voda/brijege dere*. Frazemi mogu nastati i na bazi termina različitih znanosti, struka i područja ljudske djelatnosti, a kada termini prošire svoje značenje ili ono postane preneseno, onda mogu prijeći iz terminološko-frazeološkoga u opći frazeološki fond. Nadalje, frazemi mogu nastati i na temelju znanosti i različitih područja ljudske aktivnosti poput glazbe, kazališta, sporta i pomorstva te preuzimanjem izraza iz žargona. (Menac, 2007: 16 – 18)

Slično onomu što navodi A. Menac, Marija Turk navodi da postoje nacionalni frazemi (Turk, 1994, 38, prema Menac, 1972, 9), koji su dio općega frazeološkog fonda nekog jezika, te frazemi stranoga nacionalnog karaktera, koji su dio međunarodne frazeologije. Ona dalje piše da su oni motivirani nekom povijesnom činjenicom te prevedeni i prošireni u mnogim jezicima. Općeeuropski frazemi mogu se prema podrijetlu podijeliti na sljedeće skupine: frazemi biblijskoga podrijetla i uopće kršćanskoga karaktera, frazemi motivirani mitološkom ličnošću, povijesnom ličnošću ili događajem, izreke poznatih ličnosti s univerzalnom i u određenim okolnostima primjenjivom porukom, frazemi s općim značenjem koji su potvrđeni u europskim jezicima, ali im zasad nije utvrđeno ishodište, odnosno jezik i tekst u kojem su nastali, te na kraju, noviji frazemi nastali na području politike i ekonomije koji se brzo šire sredstvima javnoga priopćavanja i kalkiraju. Za frazeme je iz posljednje skupine poznato u kojemu su jeziku nastali, a često je poznata i osoba koja ih je prvi put upotrijebila. Značajno je istaknuti da su, s obzirom na kulturne dodire,

talijanski i njemački jezik mogli biti jezici na osnovi kojih se kalkiralo na leksičkoj razini pa i u frazeologiji, no oni su mogli biti i posrednički jezici. (Turk, 1994: 38 – 43)

Ista autorica u svom daljnjem radu zaključuje da u frazeološkome fondu nekoga jezika postoje dva sloja i to sloj frazema koji su u tome jeziku nastali te se oni smatraju nacionalnom frazeologijom i sloj frazema koji su u taj jezik preuzeti iz drugih jezika te se oni smatraju međunarodnom frazeologijom. Nadalje, ona navodi da se frazemi iz sloja međunarodne frazeologije prenose u izravnom, neprevedenom obliku ili u potpunom ili djelomičnom kalkiranju. U neprevedenom su obliku u hrvatski jezik preneseni frazemi iz različitih jezika, npr. iz latinskoga *ab ovo*, dok se iz živih jezika frazemi u izravnom obliku frazemi posuđuju mnogo manje, npr. iz engleskoga *all right,* iz francuskoga *enfant terrible,* iz talijanskoga *salto mortale* itd. Nasuprot takvom posuđivanju frazema postoji kalkiranje, koje, kao što je već spomenuto, može biti potpuno ili djelomično pa tako postoje kalkovi i polukalkovi. Djelomičnim se kalkiranjem smatra i kada se jedan dio frazema potpuno prevodi, a drugi zadržava u neprevedenome obliku. Navodi se i da se u nekim jezicima frazemi kalkiraju, a u drugima se preuzimaju u neprevedenome obliku pa se postavlja pitanje treba li na to gledati kao na frazem. Autorica smatra da se u tome slučaju radi o nefrazeološkome sklopu. Nadalje, ponekad se u osnovi frazema ne nalaze sasvim jednake poredbe u različitim jezicima. (Turk, 2013: 86 – 87)

Izvori frazema mogu biti književni i drugi tekstovi, antički svijet sa simbolima iz grčke i rimske mitologije (i to iz latinskoga jezika, ali putem posredničkih jezika poput francuskoga, njemačkoga, a za slavenske jezike i staroslavenskoga), izreke znamenitih ljudi te kršćanstvo (biblijski tekstovi i crkvena praksa). (Turk, 2013: 87)

Kada se govori o podrijetlu frazema, važno je spomenuti i frazeološke kalkove. Kalkovi su doslovne prevedenice. Frazemi se, baš poput riječi, mogu kalkirati. To znači da je kalkiranje jedan od načina nastanka frazema. M. Turk navodi da u leksičkim kalkovima način prijenosa stranoga obrasca može biti potpun, djelomičan ili slobodan i razlikuje doslovne i djelomične prevedenice, poluprevedenice, formalno nezavisne neologizme te frazeološke kalkove. Ona nadalje navodi i to da se u procesu jezičnoga posuđivanja često preuzimaju i frazemi iz jednoga jezika u drugi u izravnom, odnosno neprevedenom obliku, ili prevedenom obliku. Za kalkirane frazeme teško je utvrditi u kojemu su jeziku nastali i kako su se širili. (Turk, 2013: 71, 84)

M. Turk napominje da se Josip Jernej bavi pitanjem podrijetla frazema u hrvatskome jeziku te da smatra da je u jezikoslovlju pitanju podrijetla frazema poklonjeno malo pozornosti. Također, problem je i to što se u etimološkim rječnicima ne navode frazemi. On navodi i nekoliko vrsta frazema s obzirom na podrijetlo. To su tipično hrvatski frazemi, općeeuropski frazemi, frazemi koji su „vjerojatno talijanskoga podrijetla“ i frazemi koji su „vjerojatno građeni prema njemačkom“. Skupinu „srednjoeuropskih frazema potkrjepljuje primjerima strukturno i semantički istovjetnih frazema u hrvatskome, talijanskome i njemačkome jeziku. M. Turk navodi i Jernejovu tvrdnju da su talijanski i njemački jezik imali velik utjecaj na oblikovanje hrvatske frazeologije i to talijanski u starije doba, dakle od 15. do 18. stoljeća, a njemački od kraja 18. do prve polovice 20. stoljeća. On smatra da se za hrvatske frazeme može pretpostaviti da su nastali kalkiranjem prema njemačkim obrascima. Nadalje, M. Turk navodi činjenicu da između kategorije frazeoloških kalkova, doslovnih i djelomičnih prevedenica dolazi do preklapanja. (Turk, 2013, 88 – 90, prema Jernej, 1992/1993, 191 – 197)

J. Jernej ta razdoblja smatra samo prvom orijentacijom jer je talijanski jezik utjecao na hrvatski i u novije vrijeme, kao što je i njemački jezik utjecao na hrvatski jezik u ranijim razdobljima. Stjepan Babić smatra da su germanizmi u hrvatski jezik ušli u trima razdobljima i to do 16. stoljeća, zatim od početka 16. stoljeća do početka hrvatskoga narodnog preporoda te od hrvatskoga narodnoga preporoda do danas. (Turk, 1994, 40, prema Babić, 1990, 219)

Važan je i utjecaj drugih jezika, poput latinskoga te francuskoga i engleskoga, posebice u drugoj polovici 20. stoljeća i to kao jezika svjetske diplomacije. (Turk, 1994: 40)

J. Melvinger kaže da se frazemi, baš poput riječi, po svome podrijetlu mogu podijeliti na iskonski hrvatske frazeme naslijeđene iz ranijih razdoblja jezičnoga razvitka i na frazeme posuđene iz drugih jezika. Unutar skupine iskonskih hrvatskih frazema, ona razlikuje frazeme iz indoeuropskoga prajezika, frazeme iz praslavenskoga prajezika i frazeme iz povijesnoga razdoblja hrvatskoga jezika, dok unutar skupine frazema posuđenih iz drugih jezika razlikuje izravne posuđenice i frazeološki kalk. (Melvinger, 1984: 112 – 115)

3. **Ostala obilježja frazema**

3. 1. Stil frazema i frazemi kroz funkcionalne stilove

Frazeologija pojedinoga jezika može se, baš poput leksika, promatrati s aspekta pripadanja različitim jezičnim stilovima. Stilski neutralna frazeologija upotrebljava se u svim jezičnim stilovima bez posebnih ekspresivno-emocionalnih nijansa, npr. *od riječi do riječi*. Postoji i frazeologija koja pripada razgovornome stilu koji je tipičan za neusiljeno, svakodnevno usmeno izražavanje, npr. *izbiti iz glave*. Vulgarni je stil snižena varijanta razgovornoga stila i njegovo upotrebno područje određuje norme dobroga vladanja, koje su prilično rastezljive, npr. *začepi gubicu*. Frazemi ponekad, osim svoga osnovnog značenja, pružaju i dodatnu informaciju o stavu govornika koji taj frazem koristi i na taj se način dobivaju dodatna, konotativna značenja. To mogu biti primjerice značenja odobravanja, npr. *domaće ognjište,* neodobravanja, npr. *imati debelu kožu*, humora, npr. *drž' se kume zida* i svečanoga tona, npr. *položiti na oltar domovine*. Pripadnost frazeologije jednom jezičnom stilu i njezina konotativna značenja mogu se mijenjati. Ukoliko terminološki frazem dobije preneseno značenje, on može prijeći i u drugi stil kao što je slučaj sa sljedećim primjerima: ukoliko termin iz botanike *egzotična biljka* dobije preneseno značenje 'čudan, nastran čovjek' ili termin iz fizike *nabijen elektricitetom* dobije preneseno značenje 'nervozan, napet', oni stječu značajke stilski neutralnih frazema. (Menac, 2007: 19 – 20)

J. Melvinger navodi da se frazemi mogu razvrstati i prema svojim ekspresivno-stilističkim osobinama. Ona ističe da su mnogi frazemi značenjske jedinice čija je upotreba ograničena okvirima određenoga jezičnog stila. Zato se ne mogu svi frazemi koristiti u svim stilovima. Također, mnogi frazemi uz to što označuju pojave, upozoravaju i na odnos govornika prema toj pojavi, a to može biti primjerice neodobravanje, ironija ili nježnost. Ista autorica navodi i to da se frazemi, s obzirom na područja svoje upotrebe i svoje ekspresivne osobine, mogu podijeliti na stilski neutralne, knjiške i razgovorne frazeme. (Melvinger, 1984: 108 –111)

Frazemi se pojavljuju u svim funkcionalnim stilovima, ali su različito zastupljeni u svakome od njih. U publicističkome funkcionalnom stilu pojavljuju se posebice često. Za taj je stil karakteristično i to što se u njemu pojavljuje mnogo „rubnih“ frazema, odnosno frazema u širem smislu. To zapravo znači da se u njemu pojavljuju nove sintagme koje su na putu frazeologizacije, frazeološke igre i okazionalni frazemi. Jezična funkcija frazema razlikuje se s obzirom na funkcionalni stil u kojemu se pojavljuju. Frazemi se vrlo često pojavljuju u književnoumjetničkome funkcionalnom stilu, kao i u razgovornome funkcionalnom stilu. U njemu su česti žargonski frazemi koji pripadaju razgovornome funkcionalnom stilu, no ne pripadaju razgovornome funkcionalnom stilu standardnoga jezika. Naime, žargon je uvijek u opreci prema standardu. U žargonskome leksiku i u žargonskoj frazeologiji promjene se odvijaju brže nego u

bilo kojem drugome jezičnom odsječku. U tome funkcionalnom stilu postoje i frazemi koji su dijalektni oblikom ili imaju dijalektizam kao sastavnicu, a neki su od njih nadrasli dijalektne granice i postali razumljivi i izvan područja na kojemu su nastali. Usto, prošli su i semantičku preobliku, npr. *nemati dunsta o čemu* i *svim farbama prefarban (ofarban)*. Također, u tom funkcionalnom stilu postoje i frazemi čije sastavnice ne pripadaju hrvatskome standardnome jeziku, nego su ovjerene u dijalektima, ali primarno pripadaju susjednim jezicima, npr. *dobiti korpu* i *otići na doboš*. Nadalje, frazemi su vrlo česti i u publicističkome funkcionalnom stilu i to zbog toga što su nositelji obavijesti, velike izražajnosti i specifičnosti izraza pa na taj način privlače pažnju gledatelja i čitatelja. Za frazeme u tome funkcionalnom stilu karakteristično je to što krše načela nepromjenjivosti, kao u primjeru *Možda sam na terenu malo* hladnije glave *od Gorana, no vatra je uvijek unutra*. (VL, 2. 2. 2003.) Zastupljenost frazema različita je u odnosu na različite podžanrove publicističkoga funkcionalnog stila. Frazemi su posebice česti u kolumnama – stalnim novinskim rubrikama u kojima piše određeni novinar, komentarima – osvrtima na koji politički, kulturni, športski ili koji drugi aktualan događaj, športskim i političkim vijestima – kraćim napisima o aktualnim zbivanjima te horoskopu. Frazemi u užem smislu ne bi se trebali pojavljivati u administrativnome i znanstvenome funkcionalnom stilu. No, frazemi u širem smislu česti su u nazivlju različitih područja, npr. *tvrdi disk* i *crno tržište*. Oni frazemi koji su svojstveni znanstvenome funkcionalnom stilu nazivaju se stručnojezičnim frazemima ili frazeološkim nazivima (terminima). Frazeološki su nazivi stabilni, idiomatični, slikoviti i ekspresivni, npr. *crna rupa* i *buka u kanalu*. Ti frazemi mogu proći proces metaforizacije te se često upotrebljavaju u prenesenome značenju. Tada se ne upotrebljavaju kao nominacijske jedinice pojedinih struka, nego su prisutni u slobodnijim funkcionalnim stilovima s promijenjenim,odnosno novim, značenjem, kao u rečenici *Bez tih novih prometnica Rijeka će ostati* slijepo crijevo *Hrvatske, a njezina će luka, koja je nakon deset godina konačno počela vraćati izgubljeni teret i perspektivu, biti osuđena na lagano umiranje.* (NL, 21. 9. 2004.) To dovodi do pitanja je li kod njih završen proces frazeologizacije i prelaze li u frazeme u užem smislu. Postoje i hibridni stilovi koji ujedinjuju značajke više funkcionalnih stilova. „Bez obzira na to prihvatimo li tvrdnju da višerječni nazivi i sintagme pripadaju frazeologiji u širemu smislu ili ne, jasno je da se administrativni i znanstveni funkcionalni stil od ostalih funkcionalnih stilova razlikuje i činjenicom da se u njima nikada ne bi trebali nalaziti frazemi u užemu smislu.“ (Mihaljević, Kovačević, 2006: 1 – 13)

Jelena Ribarić proučavala je ustaljene sveze u administrativnome funkcionalnom stilu hrvatskoga standardnog jezika s formalne, a ne semantičke strane te navodi da se u tom

funkcionalnome stilu potvrđuju ustaljene fonetske riječi i brojne sveze riječi, dok je cjelovitih ustaljenih rečenica najmanje. (Ribarić, 2008: 119)

Josip Silić u svojoj knjizi *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika* spominje frazne ili frazeologizirane konstrukcije i navodi da se u znanstvenome stilu koriste kao svojevrsni konektori ili tekstna vezna sredstva. U njima je infinitiv na neki način frazeologiziran, kao u primjeru *dobro je sjetiti se*. On napominje i to da u znanstvenome funkcionalnom stilu nema mjesta emocionalnim izrazima jer su u suprotnosti s načelom logičnosti znanstvenoga sadržaja i s načelom objektivnosti izražavanja toga sadržaja pa nema mjesta ni frazeologizmima ili frazemima, odnosno frazeologiziranim sintaktičkim konstrukcijama, poput frazema *stati komu na žulj*. Međutim, konstrukcije poput *pri tome, s obzirom na to da* i *u skladu s time* mogu se pojaviti u znanstvenome stilu jer imaju ulogu objašnjivača prethodnoga sadržaja, zamjenjivača prethodnoga sadržaja i povezivanja jednoga sadržaja s drugim. Dakle, frazne ili frazeologizirane konstrukcije imaju ulogu tekstnih konektora jer povezuju sadržaje na razini teksta. (Silić, 2006: 51, 53, 55 – 56)

J. Silić spominje i frazne izraze koji služe kao vezna sredstva, a znače uvjerenje, sumnju, pretpostavku i dr. o karakteru sadržaja rasprave, npr. *zna se*/*ne zna se*. Nadalje, frazni izrazi poput *misli se*/*ne misli se* „znače uvjerenje u ispravnost tvrdnje, mogućnost ostvarenja tako postavljene tvrdnje, pretpostavku da će tako postavljena tvrdnja biti ostvarena, sumnju da je tako postavljena tvrdnja u skladu s teorijsko-metodološkim kontekstom u koji je stavljena itd.“ Obje navedene vrste fraznih izraza mogu dobiti osobni oblik glagola. To bi onda glasilo npr. *znamo/ne znamo* ili *mislim/mislimo*. Postoje i frazni izrazi poput *teško je*/*nije teško*, kojima se iskazuju teškoća pristupa/lakoća pristupa, ispravnost stava/neispravnost stava itd. (Silić, 2006: 215 – 216)

3. 2. Dijalektni frazemi s toponimom i antroponimom kao sastavnicom

Mira Menac-Mihalić piše o hrvatskim dijalektnim frazemima s toponimom kao sastavnicom. Navest će se podjela toponima i odmah uz pojedinu vrstu toponima i primjer jednoga frazema te vrste. Toponimi se dijele na imena država, npr. *dužan kao Grčka*, ojkonimi (imena naseljenih mjesta), npr. *usput je komu kao magarcu u Karlovac*, oronimi (imena gora i uzvisina),

npr. *kao od Bijakove odvaljen*, hidronimi (imena voda), *npr. biti bistar kao Prunjak* (rijeka), imena područja, npr. *lud kao punta Luna {u koju more tuče}*. U tom članku među toponime uvršten je i astronim ili planetonim Mars, npr. *htjeti {ići} na Mars*. (Menac-Mihalić, 2010: 203, 205 – 207, 210, 212, 213, 215)

Ista autorica proučavala je i hrvatske dijalektne frazeme s antroponimom kao sastavnicom. Takvih je frazema zaista mnogo, a navest će se samo dva primjera i to sa značenjem jer se ti frazemi uglavnom koriste samo na užem području pa nije vjerojatno da je njihovo značenje poznato ostalim govornicima hrvatskoga jezika. Primjeri su *obučen kao teta Foška* 'staromodno obučen' i *ima kao Rokića* koga 'ima u velikom broju koga'. Sastavnice hrvatskih dijalektnih frazema često su imena, prezimena i nadimci. Nadalje, opći frazemi, potvrđeni i u drugim sustavima, poput europskih ili svjetskih, najčešće su biblijski frazemi, frazemi s općepoznatim asocijacijama iz raznih vrsta umjetnosti ili medija i povijesni frazemi. Matešić (1992/1993: 296) navodi da su s komponentom vlastitog imena u hrvatskome jeziku najbrojniji poredbeni frazemi, što potvrđuju i primjeri frazema lokalizama te da se u frazemima češće nalazi muško nego žensko ime. U ovome, kao i u prethodnome članku, spominje se pojam frazemi lokalizmi koji označuje frazeme koji su potvrđeni samo u jednome govoru ili u grupi govora. (Menac-Mihalić, 2003-2004: 364, 374, 377 – 378, 384)

3. 3. Leksikografske dvojbe

Postoje mnogi problemi obradbe frazema u rječnicima, a njihova se obradba temelji na nekoliko kriterija. Mehanički kriterij znači to da se frazem obrađuje pod prvom riječi. Gramatički kriterij odnosi se na to da se frazem obrađuje pod prvom imenicom, a ako nje nema, onda pod pridjevom. Ukoliko nema ni pridjeva, frazemi se obrađuju pod glagolom itd. Sintaktički kriterij

označuje navođenje frazema pod sintaktičkom glavom. Nadalje, prema semantičkome kriteriju frazem se obrađuje pod semantički dominantom riječju. Naposljetku, postoji kriterij koji se može nazvati iscrpnim i koji znači da se frazem obrađuje kod svih punoznačnih riječi. Svi ti kriteriji osim semantičkoga smatraju se formalnima s obzirom na to da svaki obrađivač mora dobiti iste rezultate dosljednom primjenom određenoga načela. Za razliku od tih kriterija, semantički je kriterij subjektivan jer svaki obrađivač može neku drugu riječ smatrati dominantnom. Autorice zaključuju da je frazeme najprikladnije navoditi na kraju rječničkoga članka i to služeći se formalnim kriterijima. One navode i to da se jedan frazem može navesti u istome rječniku više puta, a do toga dolazi ako se isti frazem navodi pod različitom natuknicom za svaku punoznačnu riječ koja je njegov dio. Ukoliko do toga dođe, definicije istoga frazema ne bi se trebale razlikovati. (Hudeček, Mihaljević, 1997: 24, 32 – 33)

4. **Analiza frazema**

Kao što je na početku ovoga diplomskoga rada navedeno, pretpostavka je analize korpusa od sto frazema da se u većini padeža nalaze imenice u genitivu i akuzativu. Frazemi su preuzeti iz triju izvora i to iz *Frazeološkoga rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* Josipa Matešića (35 frazema), *Hrvatskoga frazeološkoga rječnika* Antice Menac, Željke Fink Arsovski i Radomira

Venturina (35 frazema) te *Bibliografije hrvatske frazeologije i popisa frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima* Željke Fink Arsovski, Barbare Kovačević i Anite Hrnjak (30 frazema).

Dio diplomskoga rada u kojemu se analiziraju frazemi bit će podijeljen po padežima. Za svaki padež bit će navedeni frazemi koji sadrže imenice u tome padežu. Osim samoga padeža, bit će navedeni i strukturni dijelovi frazema. Primjerice, frazem *mlatiti pare*[1] bit će naveden kod akuzativa, a osim toga pisat će i glagol u infinitivu + imenica u akuzativu. Ukoliko neki frazem sadrži više imenica u različitim padežima, on će biti naveden kod svih padeža u kojima se riječi nalaze. Naime, tako će se lakše dobiti ukupan broj imenica u pojedinom padežu. Za svaki će frazem pisati iz kojega je izvora preuzet i broj stranice. Izvori će u tim slučajevima biti obilježeni kraticom, i to M za frazeme iz rječnika Josipa Matešića, M-FA-V za frazeme iz rječnika Antice Menac, Željke Fink Arsovski i Radomira Venturina te FA-K-H za frazeme s popisa Željke Fink Arsovski, Barbare Kovačević i Anite Hrnjak.

U analizirane frazeme uključene su i fonetske riječi. Također, u navedenim su frazemima i oni u kojima se pojavljuju i sveze neovisnoga tipa i sveze zavisnoga tipa. Ukoliko se u analiziranim frazemima pojave riječi koje također mogu biti u nekome padežu, poput pridjeva ili zamjenica, neće se navesti u kojemu su one padežu, nego će se to navesti samo za imenice.

Nominativ

- *biti svoj čovjek* (M-FA-V, 74.)

glagol u infinitivu + zamjenica + imenica u nominativu

- *blagodat Božja* (FA-K-H, 124.)

[1] Frazem *mlatiti pare* preuzet je iz *Bibliografije hrvatske frazeologije i popisa frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima* Željke Fink Arsovski, Barbare Kovačević i Anite Hrnjak, str. 519.

imenica u nominativu + pridjev

- *Božja volja* (M-FA-V, 667.)

pridjev + imenica u nominativu

- *bure baruta* (FA-K-H, 153.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *čekaj, magare (magarče), dok (da) trava naraste* (M-FA-V, 308.)

glagol u 2. osobi jednine imperativa + imenica u vokativu + veznik + imenica u nominativu + glagol u 3. osobi jednine prezenta

- *čelični karakter* (FA-K-H, 323.)

pridjev + imenica u nominativu

- *dolina brigova* (FA-K-H, 207.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *drakonske mjere* (FA-K-H, 433.)

pridjev + imenica u nominativu

- *fala budi Bogu* (FA-K-H, 231.)

imenica u nominativu + glagol u 2. osobi jednine imperativa + imenica u dativu

- *glasačka mašina (stroj)* (M-FA-V, 317.)

pridjev + imenica u nominativu

- *hvala Bogu* (M-FA-V, 176.)

imenica u nominativu + imenica u dativu

- *hitac u prazno* (M, 181.)

imenica u nominativu + prijedlog + prilog

- *izvor energije* (FA-K-H, 296.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *junak dana* (M, 222.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *kao general bez vojske* (FA-K-H, 242.)

veznik + imenica u nominativu + prijedlog + imenica u genitivu

- *krunski svjedok* (FA-K-H, 686.)

pridjev + imenica u nominativu

- *lov na vještice* (M-FA-V, 297.)

imenica u nominativu + prijedlog + imenica u akuzativu

- *luka spasa* (M, 627.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *mali od palube* (M-FA-V, 406.)

poimeničeni pridjev u nominativu + prijedlog + imenica u genitivu

- *medijski linč* (M-FA-V, 291.)

pridjev + imenica u nominativu

- *nije kraj (propast) svijeta* (M-FA-V, 251.)

pomoćni glagol *biti* u 3. osobi jednine prezenta + imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *odskočna daska* (M, 83.)

pridjev + imenica u nominativu

- *prisutnost duha* (M-FA-V, 462.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *sud svita* (FA-K-H, 675.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *svaki kutak duše* (FA-K-H, 383.)

zamjenica + imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *uspavana savjest* (M, 723.)

pridjev + imenica u nominativu

- *usponi i padovi* (FA-K-H, 735.)

imenica u nominativu + veznik + imenica u nominativu

Genitiv

- *bez premca* (M-FA-V, 455.)

prijedlog + imenica u genitivu

- *biti bez duše [i srca]* (M, 111.)

glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u genitivu [+ veznik + imenica u genitivu]

- *biti dobrih pleća* (FA-K-H, 541.)

glagol u infinitivu + pridjev + imenica u genitivu

- *biti* komu *ispod časti* (M, 18.)

glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u genitivu

- *biti lavljeg srca* (M, 19.)

glagol u infinitivu + pridjev + imenica u genitivu

- *bure baruta* (FA-K-H, 153.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *daleko je od pameti* što (M-FA-V, 407.)

prilog + pomoćni glagol *biti* u 3. osobi jednine prezenta + prijedlog + imenica u genitivu

- *do dna (dubine) duše* (M-FA-V, 97.)

prijedlog + imenica u genitivu + imenica u genitivu

- *dok je svijeta i vijeka* (M-FA-V, 585.)

veznik + pomoćni glagol *biti* u 3. osobi jednine prezenta + imenica u genitivu + veznik + imenica u genitivu

- *dolina brigova* (FA-K-H, 207.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *ispod <svake> kritike* (M-FA-V, 256.)

prijedlog < + zamjenica > + imenica u genitivu

- *izbaciti iz pogona* (FA-K-H, 546.)

glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u genitivu

- *izgorjeti od stida* (M, 646.)

glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u genitivu

- *između Scile i Haribde* (M, 180.)

prijedlog + imenica u genitivu + veznik + imenica u genitivu

- *izvlačiti kola iz blata* (M, 207.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu + prijedlog + imenica u genitivu

- *izvor energije* (FA-K-H, 296.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *junak dana* (M, 222.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *kao general bez vojske* (FA-K-H, 242.)

veznik + imenica u nominativu + prijedlog + imenica u genitivu

- *luka spasa* (M, 627.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *mali od palube* (M-FA-V, 406.)

poimeničeni pridjev u nominativu + prijedlog + imenica u genitivu

- *nema vrijednosti* (FA-K-H, 772.)

glagol u 3. osobi jednine prezenta + imenica u genitivu

- *nije kraj (propast) svijeta* (M-FA-V, 251.)

pomoćni glagol *biti* u 3. osobi jednine prezenta + imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *od davnine* (FA-K-H, 192.)

prijedlog + imenica u genitivu

- *od pamtivijeka* (M-FA-V, 411.)

prijedlog + imenica u genitivu

- *ploviti protiv struje* (M, 655.)

glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u genitivu

- *pred licem javnosti* (M, 212.)

prijedlog + imenica u instrumentalu + imenica u genitivu

- *prisutnost duha* (M-FA-V, 462.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *sud svita* (FA-K-H, 675.)

imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *svaki kutak duše* (FA-K-H, 383.)

zamjenica + imenica u nominativu + imenica u genitivu

- *utećiglavom bez obzira* (M, 152.)

glagol u infinitivu + imenica u instrumentalu + prijedlog + imenica u genitivu

Dativ

- *biti ravan nuli* (M, 22.)

glagol u infinitivu + pridjev + imenica u dativu

- *fala budi Bogu* (FA-K-H, 231.)

imenica u nominativu + glagol u 2. osobi jednine imperativa + imenica u dativu

- *hvala Bogu* (M-FA-V, 176.)

imenica u nominativu + imenica u dativu

Akuzativ

- *baciti/bacati ljagu* na koga, na što (M-FA-V, 302.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *brusiti jezik* (M, 46.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *činit mirakule* (FA-K-H, 430.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *dati šipak (brus, <frišku> figu)* komu (M-FA-V, 601.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu (imenica u akuzativu, < + pridjev > + imenica u akuzativu)

- *dobiti spasenje* (FA-K-H, 651.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *ići na tanak led* (M, 188.)

glagol u infinitivu + prijedlog + pridjev + imenica u akuzativu

- *imati dobru zaleđinu* (M, 773.)

glagol u infinitivu + pridjev + imenica u akuzativu

- *izgrditi* koga *na pasja kola* (M, 203.)

glagol u infinitivu + prijedlog + pridjev + imenica u akuzativu

- *izvjesiti bijelu zastavu* (M-FA-V, 693.)

glagol u infinitivu + pridjev + imenica u akuzativu

- *izvlačiti kola iz blata* (M, 207.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu + prijedlog + imenica u genitivu

- *kupiti harač* (FA-K-H, 282.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *lov na vještice* (M-FA-V, 297.)

imenica u nominativu + prijedlog + imenica u akuzativu

- *naići (namjeriti se) na majstora* (M, 329.)

glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u akuzativu

- *nuditi brda i doline* (M, 397.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu + veznik + imenica u akuzativu

- *obrati lubenice* (FA-K-H, 400.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *opipati* komu *rebra* (M, 562.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *otkriti počinitelja* (FA-K-H, 543.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *pokazati svoje lice* (M, 312.)

glagol u infinitivu + zamjenica + imenica u akuzativu

- *pomiješati* čije *karte* (M, 233.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *porušiti sve ograde* (M, 411.)

glagol u infinitivu + zamjenica + imenica u akuzativu

- *potpiriti/potpirivati (raspiriti/raspirivati) vatru* (M-FA-V, 651.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *potprašiti pete* komu (M-FA-V, 425.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *prihvatiti/prihvaćati <bačenu> rukavicu* (M-FA-V, 521.)

glagol u infinitivu < + pridjev > + imenica u akuzativu

- *prominiti ćud* (FA-K-H, 183.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *razmekšati* komu *bubrege* (M, 47.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *riješiti gordijski čvor* (M, 574.)

glagol u infinitivu + pridjev + imenica u akuzativu

- *ruku na srce* (M-FA-V, 517.)

imenica u akuzativu + prijedlog + imenica u akuzativu

- *slomiti (polomiti i dr.)* komu *rogove* (M, 577.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *staviti pod svoju sablju* (M, 595.)

glagol u infinitivu + prijedlog + zamjenica + imenica u akuzativu

- *tražiti izlaz* (M-FA-V, 186.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *ući u povijest* (FA-K-H, 557.)

glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u akuzativu

- *uhvatiti bika za rogove* (M-FA-V, 32.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu + prijedlog + imenica u akuzativu

- *uhvatiti tutanj* (M, 707.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu

- *upregnuti konja u šarage* (M, 680.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu + prijedlog + imenica u akuzativu

- *ustati na boj* (FA-K-H, 136.)

glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u akuzativu

- *vratiti/vraćati šilo za ognjilo* (M-FA-V, 600.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu + prijedlog + imenica u akuzativu

- *zabiti nož u leđa* (M, 397.)

glagol u infinitivu + imenica u akuzativu + prijedlog + imenica u akuzativu

Vokativ

- *Bože blagi* (FA-K-H, 129.)

imenica u vokativu + pridjev

- *čekaj, magare (magarče), dok (da) trava naraste* (M-FA-V, 308.)

glagol u 2. osobi jednine imperativa + imenica u vokativu + veznik + imenica u nominativu + glagol u 3. osobi jednine prezenta

- *daj Bože* (M-FA-V, 38.)

glagol u 2. osobi jednine imperativa + imenica u vokativu

- *gukni, golube <!>* (M-FA-V, 154.)

glagol u 2. osobi jednine imperativa + imenica u vokativu

- *hajde Jovo nanovo* (M, 180.)

uzvik + imenica u vokativu + prilog

- *vužgi ga, Blaž!* (FA-K-H, 124.)

glagol u 2. osobi jednine imperativa + zamjenica + imenica u vokativu

- *zbogom diko* (FA-K-H, 196.)

uzvik + imenica u vokativu

Lokativ

- *biti na rezervi* (M-FA-V, 493.)

glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u lokativu

- *biti (naći se) u Babilonu* (M, 6.)

glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u lokativu

- *biti (naći se) u* čijim *pandžama (kandžama)* (M-FA-V, 207.)
glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u lokativu

- *dati po gubici (njušci, zubima, labrnji)* komu (M-FA-V, 276.)
glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u lokativu

- *držati u šahu* koga (M-FA-V, 594.)
glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u lokativu

- *po prirodi* (M-FA-V, 461.)
prijedlog + imenica u lokativu

- *u konačnici* (M-FA-V, 231.)
prijedlog + imenica u lokativu

- *u svili i kadifi* (M-FA-V, 587.)
prijedlog + imenica u lokativu + veznik + imenica u lokativu

Instrumental

- *bit pod plotom* (FA-K-H, 542.)
glagol u infinitivu + prijedlog + imenica u instrumentalu

- *potvrđivati činom* (FA-K-H, 172.)
glagol u infinitivu + imenica u instrumentalu

- *pred Bogom i ljudima* (M, 70.)
prijedlog + imenica u instrumentalu + veznik + imenica u instrumentalu

- *pred licem javnosti* (M, 212.)

prijedlog + imenica u instrumentalu + imenica u genitivu

- *upravljati orkestrom* (FA-K-H, 505.)

glagol u infinitivu + imenica u instrumentalu

- *utećи glavom bez obzira* (M, 152.)

glagol u infinitivu + imenica u instrumentalu + prijedlog + imenica u genitivu

5. **Zaključak**

U hrvatskome jeziku postoji velik broj ustaljenih padežnih izraza ili frazema. Frazeologija je znanstvena disciplina koja proučava frazeme, a ta riječ, osim toga značenja, može značiti i ukupnost frazema nekoga jezika. Postoje tri strukturna tipa frazema, a to su fonetska riječ, frazem-sintagma i frazem-rečenica. Neki frazeolozi fonetske riječi ubrajaju u frazeme, a neki ne. Međutim,

u novije vrijeme sve se više prihvaća mišljenje da se fonetske riječi zaista ubrajaju u frazeme. Iako frazemi imaju čvrstu strukturu, ona nije uvijek nepromjenjiva pa postoje mnogi varijantni oblici frazema. Također, frazemi mogu s drugim riječima, ali i drugim frazemima ulaziti u odnos sinonimije. Nadalje, postoje tri tipa frazeološke analize, a to su semantički, sintaktički i strukturni tip. Postoje i različiti semantički tipovi frazema. Treba spomenuti još i poredbenu frazeologiju koja je jedan strukturni tip unutar frazeologije. Što se tiče podrijetla frazema, oni mogu biti domaćega i stranoga podrijetla. Nadalje, frazemi se mogu pojaviti u svim funkcionalnim stilovima hrvatskoga jezika, a u mnogim su dijalektnim frazemima toponimi i antroponimi njihove sastavnice. Naposljetku, postoje mnoge leksikografske dvojbe oko unošenja frazema u rječnik koje leksikografi nastoje razriješiti.

Analiza korpusa od sto frazema pokazala je da se potvrđuje pretpostavka o tome da se u većini frazema iz hrvatskoga frazeološkog fonda nalaze imenice u genitivu (32 [33]) i akuzativu (42). Međutim, vrlo je velik i broj frazema u kojima se pojavljuju imenice u nominativu (28). Iznenađujuće je malen broj frazema s imenicom u dativu (samo 3). Broj frazema s imenicom u vokativu (7), lokativu (9) i instrumentalu (7) podjednak je. Naravno, treba uzeti u obzir i to da ne mora nužno značiti da se rezultati analiziranoga korpusa mogu prenijeti na cijeli frazeološki fond, no može se pretpostaviti da su pokazateljem smjera njegova kretanja. Također, u obzir treba uzeti da se neki frazemi u analizi pojavljuju dvaput i to zbog toga što sadrže dvije imenice u različitim padežima. Postoje i frazemi koji sadrže dvije imenice u istome padežu. Takvi su frazemi navedeni samo jednom, ali je svaka imenica brojena posebno.

6. **Kazalo frazema**

- *baciti/bacati ljagu* na koga, na što
- *bez premca*
- *biti bez duše [i srca]*
- *biti dobrih pleća*

- *biti* komu *ispod časti*
- *biti lavljeg srca*
- *biti na rezervi*
- *biti (naći se) u Babilonu*
- *biti (naći se)* u čijim *pandžama (kandžama)*
- *biti ravan nuli*
- *biti svoj čovjek*
- *bit pod plotom*
- *blagodat Božja*
- *Bože blagi*
- *Božja volja*
- *brusiti jezik*
- *bure baruta*
- *čekaj, magare (magarče), dok (da) trava naraste*
- *čelični karakter*
- *činit mirakule*
- *daj Bože*
- *daleko je od pameti što*
- *dati po gubici (njušci, zubima, labrnji)* komu
- *dati šipak (brus, <frišku> figu)* komu
- *dobiti spasenje*
- *do dna (dubine) duše*
- *dok je svijeta i vijeka*
- *dolina brigova*
- *drakonske mjere*
- *držati u šahu* koga
- *fala budi Bogu*
- *glasačka mašina (stroj)*
- *gukni, golube <!>*
- *hajde Jovo nanovo*
- *hitac u prazno*
- *hvala Bogu*
- *ići na tanak led*
- *imati dobru zaleđinu*

- *ispod <svake> kritike*
- *izbaciti iz pogona*
- *izgorjeti od stida*
- *izgrditi* koga *na pasja kola*
- *između Scile i Haribde*
- *izvjesiti bijelu zastavu*
- *izvlačiti kola iz blata*
- *izvor energije*
- *junak dana*
- *kao general bez vojske*
- *krunski svjedok*
- *kupiti harač*
- *lov na vještice*
- *luka spasa*
- *mali od palube*
- *medijski linč*
- *naići (namjeriti se) na majstora*
- *nema vrijednosti*
- *nije kraj (propast) svijeta*
- *nuditi brda i doline*
- *obrati lubenice*
- *od davnine*
- *od pamtivijeka*
- *odskočna daska*
- *opipati* komu *rebra*
- *otkriti počinitelja*
- *ploviti protiv struje*
- *pokazati svoje lice*
- *pomiješati čije karte*
- *po prirodi*
- *porušiti sve ograde*
- *potpiriti/potpirivati (raspiriti/raspirivati) vatru*
- *potprašiti pete* komu
- *potvrđivati činom*

- *pred Bogom i ljudima*
- *pred licem javnosti*
- *prihvatiti/prihvaćati <bačenu> rukavicu*
- *prisutnost duha*
- *prominiti ćud*
- *razmekšati* komu *bubrege*
- *riješiti gordijski čvor*
- *ruku na srce*
- *slomiti (polomiti i dr.)* komu *rogove*
- *staviti pod svoju sablju*
- *sud svita*
- *svaki kutak duše*
- *tražiti izlaz*
- *ući u povijest*
- *uhvatiti bika za rogove*
- *uhvatiti tutanj*
- *u konačnici*
- *upravljati orkestrom*
- *upregnuti konja u šarage*
- *uspavana savjest*
- *usponi i padovi*
- *ustati na boj*
- *u svili i kadifi*
- *utećiglavom bez obzira*
- *vratiti/vraćati šilo za ognjilo*
- *vužgi ga, Blaž*
- *zabiti nož u leđa*
- *zbogom diko*

Literatura i izvori

1. Fink, Željka, 2000. *Tipovi frazema-fonetskih riječi*, Riječki filološki dani III, Rijeka, str. 91 – 98.

2. Fink-Arsovski, Željka, 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb.

3. Fink Arsovski, Željka, Kovačević, Barbara, Hrnjak, Anita, 2010. *Bibliografija hrvatske frazeologije i popis frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima*, Knjigra, Zagreb.

4. Hudeček, Lana, Mihaljević, Milica, 1997. *Frazeologija u općem rječniku (leksikografske dvojbe i mogući odgovori)*, Filologija, Knj. 28, str. 21 – 34.

5. Matešić, Josip, 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.

6. Melvinger, Jasna, 1984. *Leksikologija* (skripta), Pedagoški fakultet Osijek, Osijek, str. 84 – 117.

7. Menac, Antica, 1970. *O strukturi frazeologizma*, Jezik, 18, br. 1, str. 1 – 4.

8. Menac, Antica, 2007. *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb.

9. Menac, Antica, Fink Arsovski, Željka, Venturin, Radomir, 2014. *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb.

10. Menac-Mihalić, Mira, 2003 – 2004. *Hrvatski dijalektni frazemi s antroponimom kao sastavnicom*, Folia onomastica Croatica, 12 – 13, str. 361 – 385.

11. Menac-Mihalić, Mira, 2010. *O hrvatskim dijalektnim frazemima s toponimom kao sastavnicom*, Folia onomastica Croatica, 19, str. 203 – 222.

12. Mihaljević, Milica, Kovačević, Barbara, 2006. *Frazemi kroz funkcionalne stilove*, Jezik, 53., br. 1, str. 1 – 15.

13. Ribarić, Jelena, 2008. *Ustaljene sveze u administrativnom stilu hrvatskoga standardnoga jezika*, u: RaD na DaR – RaDaR: zbornik radova studenata i profesora Filozofskog fakulteta u Osijeku, Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Osijek, str. 107 – 125.

14. Silić, Josip, 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Disput, Zagreb, str. 51, 53, 55 – 56, 215 – 216.

15. Turk, Marija, 1994. *Naznake o podrijetlu frazema*, Fluminensia, br. 1 – 2, str. 37 – 47.

16. Turk, Marija, 2013. *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi*: *prilog lingvistici jezičnih dodira*, Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet sveučilišta u Rijeci, Zagreb.